

Matjaž Potrč

Dinamična filozofija

Najpomembnejše dogajanje v filozofiji v zadnjem obdobju še nima ustaljenega imena. Zato ga bom enostavno poimenoval *dinamična filozofija*. To dogajanje še ni splošno znano, kar ni čudno, saj se njegov vzpone šele začneta. V Sloveniji imamo srečo, da smo se z omenjeno usmeritvijo začeli spoznavati sorazmerno zgodaj. To je pomembno, saj smo na ta način zopet prišli v ospredje filozofskega dogajanja na enem od njegovih odsekov, ki bodo zaznamovali prihodnost.

Terry Horgan in Slovenija

Osrednja oseba tega, kar sem poimenoval z izrazom *dinamična filozofija*, je Terry Horgan z Univerze v Memphisu. Prvič sem ga srečal na IUC v Dubrovniku, ko sem pred kakšnimi dvanajstimi leti organiziral simpozij na področju spoznavne teorije. Tedaj je predstavil svoj članek o predstavah brez pravil. Leto 1996 sem prebil pri njem v Memphisu. V Ljubljani sem leta 1997 organiziral mednarodni simpozij o knjigi *Konekcijem in filozofija psihologije* (MIT 1996) (materiali s tega simpozija bodo kmalu izšli v reviji *Acta Analytica*, ki sem jo ustanovil, Roell Verlag), katere avtorja Horgan in Tienson sta se simpozija tudi sama udeležila. Prof. Horgan je sodeloval še na simpoziju o nejasnosti na Bledu, ki sem ga soorganiziral (izdala bova materiale s tega srečanja in okoli njega pri Oxford UP). Potem pa se je lani udeležil še blejskega simpozija o spoznavni teoriji. Leta 2000 se bo udeležil blejskega simpozija o filozofski analizi, poleg tega pa se bo istega leta (20. avgusta) pričel v Celju simpozij o njegovem delu, ki ga organizira prof. Gombocz iz Avstrije. Horgan je že dvakrat za daljše obdobje obiskal Slovenijo ter predaval ob različnih priložnostih in na različnih institucijah, največ v okviru filozofskega seminarja na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tudi prihodnje leto načrtuje podoben obisk. Podpisan je sporazum o sodelovanju med institucijama, na katerih sva zaposlena. Tienson, Horgan in jaz pripravljamo Spindelovo konferenco o začetkih analitične filozofije.

Horganov učitelj je redukcionistični filozof Jaegwon Kim, ki tudi pride v Slovenijo na celjski Horganov simpozij. Področja Horganovega dela so

metafizika, filozofija duha, filozofija psihologije, filozofija jezika, metaetika. Horganovi sodelavci so John Tienson (filozofija kognitivnih znanosti, filozofija duha), David Henderson (spoznavna teorija), Mark Timmons (metaetika), Michael Tye (filozofija duha) in jaz (ontologija, filozofija psihologije). Horgan načrtuje objavo več svojih knjig.

Glavna značilnost filozofskega oddelka univerze v Memphisu je pluralizem, to je sobivanje različnih usmeritev. To je pomembno za dinamični stil filozofiranja. Horgan je postanalitični filozof (glede filozofske pojmovne analize glej podpoglavje proti koncu tega članka), kar pomeni, da v glavnem pristaja na metodologijo analitične filozofije (zgradba argumentov, temelji logike), vendar pa vpleta v svoje poglede tudi tako imenovane kontinentalne elemente, kot je denimo nietzschejansko prevrednotenje vseh vrednot ali pa zopet husserlijanska regionalna ontologija. To mi je osebno precej pogodu zavoljo mojega doslejšnjega ukvarjanja s celo paleto različnih filozofskih usmeritev (glej končno podpoglavje tega članka o zgodovini moje filozofske poti). Tako je analitična filozofija začinjena z dobrodošlo mero zdrave ironije, ki jo na vsak način naredi bolj človeško. Smotrna analitična podlaga in sproščen pristop omogočata dihanje iz vseh pljuč.

Kognicija

Morda najbolj primeren uvod v dinamično filozofijo je področje naših spoznavnih zmožnosti, ali kot mu pravimo s tujko: kognicija.

Dinamični pristop tod izhaja od temeljnega vprašanja filozofije psihologije: kako modelirati duševnost? Da bi odgovorili na to vprašanje, moramo seveda upoštevati, kakšne narave duševnost v resnici je. Vsi se strinjajo, da je duševnost kompleksna in dinamična. Vendar pa se večina strokovnjakov prav zavoljo te kompleksnosti in sorazmerne nepreglednosti odloči za pristop k temu vprašanju po preglednih odsekih. Metodološka napaka je potem, da sam postopek zamenjajo za pristno naravo spoznavnega sistema. Tako je mišljeno, da je spoznava zmožnost najprej pregledna in ji je mogoče slediti z določenim postopkom, pa četudi se ta končno izkaže za precej zapletenega. Pomembno je torej, da pričnemo s preglednimi elementi, tem dodamo pravila, nato pa sledimo možnim kombinacijam. Eden izmed modelov v tej smeri sloni na tako imenovani hipotezi jezika misli (Fodor).

Konekcionistični modeli duha so pomenili izziv s pravili vodenemu preračunavanju nad predstavami. Namenjeni so zlasti modeliranju večšin, v razliki s hipotezo jezika misli, ki najprej velja višjemu spoznanju. Modeli duševnosti po vzoru konekcionizma praviloma zavrnejo strukturirane predstave.

Nobeden izmed obeh omenjenih modelov pa ne poda ustrezne realistične slike človeškega spoznanja.

Model *dinamične kognicije* se zgleduje pri konekcionizmu, vendar ugotavlja, da slednji ne predstavlja drugega kot zgolj igračkasto modeliranje. Človeška duševnost je namreč prav zares dinamična in nesledna. Neslednost pomeni, da načeloma ni mogoče zagotoviti postopka, ki bi sledil vsemu onemu, kar mora spoznavni sistem obdelati, da bi prišel do ustrezne informacije. Le pogledjmo kompleksnost vidnega zaznavanja v položaju, v katerem se trenutno nahajamo. Spomnimo se zopet na košarkarje kot na izjemno kompleksne dinamične sisteme, ki morajo predelovati informacijo na večih ravneh, od pravil košarkaške igre, do različnih *ceteris paribus* vednosti o obnašanju soigralcev in nasprotnega moštva, pa do učinkovitega gibanja in premikanja po igrišču s ciljem doseči čimveč košev. Ni težko razumeti, da gre tod za zelo bogato in končno za nesledno dogajanje. Spomnimo se še na kompleksnost situacije našega obnašanja v nakupovalnem središču. Neverjetno je, da v tisti zmedi včasih celo uspemo kupiti kaj koristnega.

Kljub temu, da dinamična kognicija poudarja kompleksnost, pa ne zanika strukture (kar zlasti rade volje počnejo konekcionistično navdahnjeni pristopi k modeliranju duševnosti). Vendar struktura ni dana s slednjim postopkom že vnaprej, ampak je pridobljena na podlagi mnogovrstnih pritiskov celotne dinamične situacije. Struktura, ne-klasični jezik misli je posledica čezmernega dinamičnega in kompleksnega pritiska vseh dejavnikov, in tako ne izvira iz njihovega osiromašenja.

Morfološka vsebina

Pomembna sestavina modela dinamične kognicije je morfološka vsebina. Vsak spoznavni sistem je namreč mogoče opisati na treh ravneh (Marr): na višji spoznavni ravni (računalnik na svojem zaslonu izrecno prikazuje neko vsebino, človek ima določena intencionalna stanja), na srednji algoritmični ravni (računalnikovo rokovanje s simboli določajo algoritmična pravila, pojavljanje človekovih intencionalnih stanj pa prav tako omogoča mehanizem pravil), ter na ravni udejanjenja (celoten spoznavni proces je pri računalniku oprt na ožičenje ali na *hardware*, pri človeku pa končno na možgane ali na *wetware*).

Pregled dejanskega stanja pokaže, da je ravnokar navedena slika bistveno napačna. Če iz opazovanj splošnega pristopa dinamične kognicije v prejšnjem odseku izhaja, da človeško spoznanje ni sledno, in zato ne more biti algoritmično, dinamična kognicija predlaga *razširitev* perspektive. Prvič,

na višji spoznavni ali intencionalni ravni opisa spoznavnega sistema nima sledne funkcije za urejanje pojavljanja popolnih intencionalnih stanj ob določenem trenutku. Drugič in še bolj pomembno, srednja raven algoritmičnega opisa je potrebna temeljnih popravkov. Razširiti jo je treba s pomočjo matematičnega neslednega postopka. Ta se lahko zgleduje pri konekcionističnih večrazsežnostnih dogajanjih, navezanih na število nevronov v določeni mreži. Za takšen nesleden postopek je ustrezen ravno matematični opis.

Razširitev pogleda (algoritmi tvorijo zgolj podmnožico širšega matematičnega postopka) nas privede do dinamičnega ozadja, na katerem delujejo silnice, zavoljo katerih pride do določenih premikov v pojavljanju popolnih spoznavnih stanj na višji spoznavni ravni. To dinamično *ozadje* lahko poimenujemo *morfološka vsebina*, pri čemer je mišljena vsebina, ki deluje v ozadju izrecnih spoznavnih vsebin. Z drugo besedo, dinamično dogajanje na morfološki vsebini (morfološka zato, ker gre za obliko večrazsežnostne pokrajine) določa pojavljanje določenih intencionalnih stanj, ki pa se na sami pokrajini morfološke vsebine pojavljajo kot točke na večrazsežnostni stalno spreminjajoči se površini (ker je ta površina zares večrazsežnostna, je izraz površina tu uporabljen zgolj metaforično; ne moremo si namreč predstavljati več kot štirih dimenzij). Morfološka vsebina nam načeloma torej ni dostopna, določa pa tisto, kar se v naši duševnosti neposredno pojavlja. Spomnimo se na ozadno delovanje vsega tistega kar je subliminalno vtisnjeno v naš spomin, in kar določa, kako pridemo do nekih prav takih in takih naših sedanjih misli. Spomnimo se na moč nezavednega kot tistega, kar strukturira našo zavest.

Neredukcionizem in superveniencia

Dinamična filozofija na področju filozofije psihologije ohranja relativno samostojnost duševnega, ki ga ni mogoče zvesti na fizikalno podlago, s katero ga včasih enačimo. Zato je takšni filozofiji domač neredukcionizem, nasproten od redukcionizma, torej zvedbe duševnega na njegovo fizikalno podlago, kot ga na primer zagovarja Kim. Še manj se neredukcionist strinja z eliminativisti (Churchland), ki menijo, da bo napredovanje znanosti psihološko plast preprosto odpravilo.

Kakšna pa je neredukcionistova pozitivna zgodba? Ena od možnih opor je pojem superveniencie (priti nad), kakršnega je prvi uvedel Davidson. Temeljna zamisel je, da pride do vznika nekih lastnosti (denimo psiholoških na podlagi fizikalnih), ki jih ni mogoče reducirati. V razliki z emergenco (enostavni vznik, brez razlage) se zastopnik superveniencie sklicuje na konč-

no možnost razlage supervenience. Tod imamo paletu možnosti, od lokalne do globalne, pa čez tu-svetno supervenienco, in tisto, ki se razteza po vseh možnih svetovih. Sama supervenienca je standardno določena protidejstveno: če ima tale fizikalna podlaga (poslikano platno) lastnost lepote (ker prikazuje Mono Liso), potem bo morala v protidejstveni situaciji tudi vsaka druga tej identična fizikalna podlaga imeti lastnost lepote.

Neredukcionizem gotovo prispeva k dinamiki. Supervenienca skuša odgovoriti kako ohraniti ta vmesni krhki položaj, ko priznamo duševno, ga pa ne zvajamo in ga prav tako ne odpravimo.

Spoznavna teorija

Dinamična spoznavna teorija se opira na zamisel morfološke vsebine. Osrednji pojem vednosti v spoznavni teoriji običajno določimo kot upravičeno resnično prepričanje. Pri njegovi analizi je zlasti pomemben pojem upravičenja. Ta pa je običajno razumljen s pomočjo nekakšne prototeorije, ki predpostavlja tako slednost kot izrecnost postopkov upravičenja in njihovega materiala, spoznavnih stanj, kot so denimo prepričanja.

Dinamična spoznavna teorija se tu opre na zamisel morfološke vsebine, ki ponuja kompleksno ozadje, na katerem prihaja do upravičenja. Njena trditev je, da mora realistična zgodba o spoznanju in upravičenju nujno upoštevati dinamičnost morfološke pokrajine.

Ontologija - metafizika

Dinamična ontologija, kot jo bom tukaj na kratko poimenoval, ima sicer tudi naziv gmotni materializem. Gmota pomeni tu fizikalno materialno snov, brez kakršnihkoli delov, zato pa izjemno kompleksno in dinamično.

Kako je mogoč svet brez delov? Na to vprašanje dinamična ontologija odgovarja, da je docela možna zgodba, po kateri so naši običajni predmeti, pa tudi elektroni in drugi navidezni deli zgolj postavke, torej niso ničesar ontološko resničnega. Takšna zgodba je podprta tudi z interpretacijo fizike, ki pristaja na svet kot eno samo kompleksno polje, v katerem delujejo dinamične silnice.

Zamisel o svetu brez delov je nenavadna, vendar pa pridobi na prepričljivosti, če si pomagamo s prisposodbo igralnega smrklja, ki je dinamičen, vendar pa nima delov. Strdke v tem smrklju lahko sedaj poimenujemo kar njegove dele, kar pa jih seveda ontološko še ne stori za prave dele.

Ena utemeljitev gmotnega materializma je takale: predmeti (če jih je več) so bodisi jasno omejeni, ali pa so nejasni. Obe predpostavki vodita v protislovja. Zato lahko sprejmemo le obstoj ene same gmote.

Postavke ne obstajajo

Govorenje o predmetih je v filozofiji večkrat dvomljivo in dvoumno. Quine omenja predmet kot vse tisto, kar zajema določeno področje, vendar ni jasno, kako naj bi to bilo filozofsko utemeljeno. Ali naj predpostavimo, da v naši ontologiji obstajajo samostojna področja? Ali naj na drugi strani zopet predpostavimo dele kot vsebine teh področij? Oboje je dvomljivo.

Quine se giblje zgolj na področju območne ontologije. Zato lahko govori o predmetih kot postavkah. Vendar pa to še ne pomeni, da postavke ontološko tudi zares obstajajo. V svetu ni množstva in ni predmetov, ni delov.

Resnica kot posredna korespondenca

Močna cokla našemu dojetanju gmotnega materializma je vsakdanje dojetanje resnice. Običajno je resničnost razumljena kot *adequatio rei et intellectus*, torej korespondenčno. Če pa imamo eno samo gmoto, bo neposredna korespondenca veljala le v primeru, ko govorimo o njej. Ko govorimo o strdkih v gmoti (tako govorjenje ima seveda realno podlago, saj se strdki dogajajo v gmoti), pa je možna zgolj resničnost kot posredna korespondenca. To pomeni, da se z izrekanjem stavkov še ne obvezujemo resnični ontologiji. Posredna korespondenca obstaja v jeziku in misli, ne gre pa za dejansko resničnost.

Nejasnost

Dinamična filozofija meni, da nejasnosti v svetu ni. Kje pa obstaja nejasnost? V jeziku in misli. Kaj je nejasnost? če si ogledamo niz Sorites (človek z 10.000 lasmi ni plešast, človek z 9.999 lasmi tudi ni plešast, ... , človek z 1 lasom tudi ni plešast), naletimo na pojav brezmejnosti: ni mogoče določiti meje, kjer plešči prehajajo v kuštravce. Dinamična analiza nejasnosti prepozna dve ravni analize: individualistično (prehajanje od enega lasu k drugemu) in kolektivistično (ogledamo si cel niz kolektivno in rečemo: »Hej, tule so plešči – in tukaj razločno vidim, da so kuštravci«). Problem nejasno-

sti prepozna kot nemožnost združitve individualistične ter kolektivistične ravni. Dinamična analiza sama predlaga *prevrednotenje vseh vrednot*, namreč resničnostnih vrednosti izrekanja o posamičnih situacijah na Soritesovem odseku. Prevrednotenje je dinamično glede tega, da kolektivistični niz obvladuje individualističnega, ne da bi si ga mogel podvreči ali zanikati njegovo logično neoporečnost (modus ponens).

Metaetika in irealizem

Etika govori o normah. Metaetika govori o tem, kako zagotoviti etiko. Dinamični pristop kritizira reificiranje ali postvarjevanje norm, in trdi, da niso nič realnega, podobno kot tudi univerze ne obstajajo kot dodatne realne bitnosti poleg študentov in stavb. Norme so zadeve dinamičnega prilagajanja, podobno kot je dinamičen postopek točkovanja v zapleteni športni igri. Tukaj sodeluje ogromno dejavnikov, ki dinamično določajo izhod in njegovo vrednost.

Irealizem pomeni, da moramo privoliti v nereálnost določenih dejstev, ki jih predpostavljamo kot realno obstoječe bitnosti zgolj zaradi navad v jeziku. Kje je knjiga – poleg primerkov knjig?

Projekt o morfološki zavesti

Zanimiv projekt dinamične filozofije navezuje na trenutno dosti razpravljano problematiko zavesti. Zlati gre tu za vlogo zavesti pri intencionalnosti. Glavna trditev je, da intencionalna usmerjenost ne more potekati brez zavestnega občutka kako-je-bitu (npr.: -usmerjen na zajca). Zamisel je, da je bistveno različno, kako-je-bitu usmerjen na zajca, od tega, kako-je-bitu usmerjen na neodcepljen del zajca. Nadaljnje razmišljanje poveže zavest z morfološkim ozadjem.

Toliko na kratko (Vestnik ne honorira) o dinamični filozofiji. Vabim vas, da si ogledate moje članke s tem v zvezi, ki sem jim napisal v zadnjem obdobju, ter da sledite nadaljnjemu razvoju filozofije.

Filozofska analiza in njeno prevrednotenje

Dinamična filozofija se v najširšem smislu uvršča v analitično filozofijo. Je pa v njenem okvirju analiza postanalitično prevrednotena. Zato kot

nekakšen dodatek ne bo odveč, če se kratko ozrem na analitično filozofijo ter na razloge za njeno prevrednotenje.

Analitična filozofija je pričela, kot sledi že iz njenega imena, z analizo, in sicer z analizo pojmov. Njeno prepričanje je bilo, da pojmi, kot jih uporabljamo, pogosto niso jasni, in so dvoumni. To dvoumnost, ki nam povzroča težave ne le v teoriji ampak tudi v praktičnem življenju, pa je mogoče odpraviti z analizo. Morda najbolj znan predstavnik analitične šole s takšnim nazorom je angleški filozof Bertrand Russell, ki je podal naslednji primer. Stavek »Sedanji francoski kralj je plešast« je dvoumen, analiza pa nam pokaže izvor dvoumnosti: predpostavko o obstoju sedanjega francoskega kralja. Filozofov posel je, da razloči vse takšne in podobne dvoumnosti in jih odpravi s pomočjo analize. Običajno analitično filozofijo razumejo ravno na podlagi takšne vrste analize, ki bi morala podati nujne in zadostne pogoje pojmov. Vendar pa so se pojavili različni dvomi v pravilnost omenjene vrste analize. Prvič, psihologi so odkrili, da skoraj nobenega pojma ni mogoče analizirati s pomočjo nujnih in zadostnih pogojev. Nujni pogoj za določitev pojma ptiča je, da leti. Vendar ta njegova lastnost še ni zadostni pogoj, saj letijo tudi letala, pa ta niso ptiči. Torej je potrebno dodati še nekatere dodatne pogoje, kot na primer tega, da ptič gnezdi. Empirična spoznanja filozofov so bila takšnale. Lastnosti, za katere menimo, da so nujne, to pogosto niso. Tako imamo ptiče, ki ne letijo (kokoši, pingvini). Prav tako pa ni mogoče podati zbira zadostnih pogojev za določitev pojmov. Izkaže se, da so praktično vsi pojmi takšni, da imajo mehke, ne pa strogo določenih meja. Tukaj je možen ugovor, češ da pojmi sami niso psihološki: psihologi povedo zgolj nekatere zadeve v zvezi z našim psihološkim dostopom do pojmov, nič pa ne povedo o naravi pojmov samih. Vendar pa ta ugovor predpostavlja, da obstajajo pojmi docela brez povezave z našimi duševnimi zmožnostmi, kar je dvomljivo. Poleg teh psiholoških pomislekov so se pojavili še drugi, bolj neposredno filozofski. Strawson je v petdesetih letih podvomil, ali je Russellova analiza pojmov res ustrezna. Slednja namreč obelodani vse predpostavke pojmov kot nekaj izrecnega. V omenjenem primeru sedanjega francoskega kralja pa vprašljiva predpostavka ni bila izrecna, ampak je bila zgolj namignjena. Tako – z delovanjem na podlagi neizrecnega – pa nasploh deluje naš jezik, brez česar komunikacija ne bi bila mogoča. Torej pojmovna analiza ne ustreza naravi običajne govornice. Podan pa je bil tudi paradoks, ki s pojmovnimi sredstvi dokaže nemožnost pojmovne analize. Paradoks analize trdi preprosto naslednje: bodisi, da je analiza pravilna, ali pa to zopet ni. Vkolikor je pravilna, je trivialna, saj nam ne pove nič novega, ne doda nikakršne informacije. Vkolikor pa je napačna, pa to tudi ne more biti v redu.

Dosti razlogov torej obstaja za to, da pojmovna analiza ne more biti us-

trezno sredstvo. Zato je prišlo do predloga, da je potrebno najti sestavine, ki skladno dopolnjujejo analizo. Kandidat, na katerega morda najprej pomislimo, je znanost. Ko analiziramo pojme, moramo poleg analitične spretnosti upoštevati še materiale, ki nam jih nudi znanost. Če denimo analiziramo vednost, moramo v proces razlage upravičenja vključiti tisto, kar nam psihologija in celo družboslovne znanosti povedo o naravi upravičenja. Na področju spoznavne teorije je oporo na znanost, naturalizacijo, zagovarjal Quine. Podobna naturalizacija pa velja tudi za druga filozofska področja.

Naturalistična filozofija v temelju ostaja pri pojmovni analizi, poleg tega pa se naslanja še na znanost. Ob tem je zanimiva moja ugotovitev: filozof ne more kot filozof neposredno prispevati k znanosti. Če je fizik, ima lahko rezultate tudi v fiziki, ampak ne kot filozof, temveč kot fizik. Dobro pa je, da se filozof spozna tudi s temelji znanosti na tistem področju, s katerim se ukvarja (filozofija psihologije, filozofija fizike, etika /teorija odločanja/ ponujajo le nekaj primerov).

V zadnjem času se je kot izziv naturalizaciji in kot nova vzpodbuda filozofski analizi pojavila usmeritev k *a priori* vednosti (BonJour). S tem v zvezi se pojavljajo analize tudi na takšnih področjih, kot je filozofija psihologije in zavesti (Chalmers).

Kakor koli, filozofska analiza je v okviru postanalične dinamične filozofije prevrednotena. Vendar pa nasprotovanje pojmovni analizi še ne pomeni, da v filozofiji ni potrebna nikakršna metodologija. Opiranje na strukturo argumentov ter na elemente logike je še vedno potrebno. Pomembno pa je, da vse to dinamično uporabimo s kancem dekonstrukcijske postanalične ironije.

Zgodovina mojih filozofskih nazorov in dinamična filozofija

O filozofiji nisem želel govoriti kot o nečem docela zasebnem, kar naj bi veljalo le za mene. Vendar pa menim, da je vselej če ne že pomembna pa vsaj zanimiva tudi docela osebna izkušnja. Filozofijo sem skušal podati iz svojega in še posebej svojega današnjega zornega kota. Vendar pa ima vsako stališče svojo zgodovino. Presenečen sem, v kolikšni meri je mogoče različne elemente iz mojega osebnega filozofskega popotovanja vgraditi v dinamično filozofijo.

Filozofija, kot pač obstaja, je danes zbirka najbolj nenavadnih stališč, kar nam nekaj pove o njeni naravi. Filozofija ni znanost. Tako imamo analitično filozofijo, fenomenologijo, strukturalizem, marksizem, in še kaj bi se našlo. Vsak izmed teh naslovov obsega celo paleto različnih stališč in šol. Na

drugi strani pa menda vsakdo izmed tistih, ki ga od zunaj uvrščajo v ravno kar navedene rubrike, na tako poimenovanje sploh ne bi hotel pristati. V Sloveniji imamo vsega povedanega na pretek, in moram reči, da je stroka v času, odkar se z njo ukvarjam, na vseh področjih zelo napredovala.

Najprej moram ponoviti, da sem sam večkrat spremenil svoja filozofska prepričanja, vendar pa tudi zatrditi, da sem vsakič, ko sem katerega prevzel, le-tega skušal zares zagovarjati.

Zato sem danes zagovarjal *prevrednoteno postanalitično filozofijo* oziroma krajše *dinamično filozofijo*. Ta filozofska smer je splošna v tem smislu, da zaobsega ontologijo oziroma metafiziko, etiko, metodologijo, spoznavno teorijo, in še bi se kaj našlo. Skušal sem zelo na kratko navesti njene glavne teze, kot jih sam razumem. Sedaj pa bom zadevo ilustriral še tako, da bom v podajanje vpletel svojo zgodovinsko izkušnjo. Žal bo ta morala izpustiti ogromno število podrobnosti, pa še tako bo morda preveč obsežna.

Ena od prvih filozofskih knjig, ki sem jo prebral (v izvirniku), je bil Nietzschejev *Zarathustra*. V dinamični filozofiji sedaj sprejemam njegovo zamisel *vesele znanosti* in še posebej prevrednotenje vseh vrednot, specifično na področju problematike nejasnosti. Nasploh menim, da je Nietzsche eden od bistvenih vzgibov dinamične filozofije.

Ko sem se vpisal na oddelek v Ljubljani kot študent, je bil marksizem politična obveza in uradna cenzura. Je pa takrat bila v zraku tudi študentska revolucija, kar je storilo privlačno zlasti frankfurtsko šolo. Dinamična filozofija iz te usmeritve lahko uporabi zlasti zamisel dejanja, seveda ob tem, da jo ustrezno prevrednoti.

Kot reakcijo na prejšnje sem (tudi pod vplivom Pirjevca, Hribarja, Žižka in Urbančiča) začel brati vse, kar je bilo tedaj na tržišču dostopno od Heideggerjevih del. Od tega velja prevzeti sozvočje s pesniškim jezikom ter morda tudi zamisel o vrženost tu-bitu v svet, seveda z ustreznimi izboljšavami.

Vprašanje je postalo: ali je zgodovinsko filozofsko napredovanje možno tudi še po Heideggru? Odgovor je tedaj, kot se je zdelo, podal Derrida, ki sem ga uspel obiskati (skupaj z Žižkom), poleg tega pa sem precej časa poslušal njegova predavanja. Dinamična filozofija lahko od Derridaja prevzame marsikakšno metaforo, med drugim tisto o razloki (*differance*: razlika je le v zapisu, ne v izgovoru). Tudi dekonstrukcija teksta je zanimiva, seveda *cum grano salis*.

Ko sem prejel štipendijo v Parizu (pri tem mi je med drugim pomagal Evgen Bavčar), sem se najprej vpisal pri Kristevi, katere vso literaturo sem seveda prebral. Kot dinamični filozof sedaj lahko uporabim njen pojem sledi ali *chore*, ženske pisave ter razlikovanje med fenotekstom in genotekstom.

Kristeva me je lepo sprejela, in mi svetovala, naj se najprej ogledam v

velikem mestu Parizu. To sem storil in sem prišel na Vincennes. Takrat je bil na tej alternativni univerzi ravnokar ustanovljen Oddelek za psihoanalizo Champ freudien. Tako sem tam ostal vse dni, poslušal, si zapisoval in študiral. Vpisal sem se na oddelek. Tedaj je v Sloveniji Žižek še okleval med alternativami: ali Kristeva, ali Derrida, ali Althusser. Ko pa je slišal, da sem jaz docela preklopil na Lacana, je tudi sam začel razmišljati v to smer, češ: »Potrč sedaj pravi, da je Lacan najpomembnejši.« Moram reči, da sem v naslednjih letih bil ves čas po malem v Parizu in sem gotovo Slovenec, ki je poslušal največ Lacanovih predavanj. Dinamična filozofija mora od psihoanalize prevzeti logiko označevalca, zamisel o ozadni vednosti, sozvočje z literaturo in še marsikaj.

Po nekaj letih sem sprevidel, da kot filozof moram najti svoje mesto v stroki. Zato sem v Parizu na tretji stopnji Champ freudien vpisal kontroverzo o določnih opisih. Pri študiju je formalno sodeloval Lacan, prve napotke o literaturi pa mi je dal J.-A. Miller. To delo sem pod mentorstvom profesorja Jermána dokončal v Ljubljani ter ga zagovarjal kot doktorat. Dinamična filozofija se še vedno lahko in se mora vzgledovati po Russellovi analizi. (Vendar glej zgornje pripombe o tem.) Bolj kot Russell pa me je tedaj pritegnil Strawson s svojo zamisljivo o razliki med rečenim in izrečenim. To isto razliko sedaj dinamična filozofija v širšem smislu uporablja pri ovrednotenju filozofske analize (glej Jacksonovo knjigo *Od metafizike do etike*).

Prvo delovno mesto na univerzi sem dobil v Zadru, kamor me je povabil Miščevič. Tedaj je Heda Festini povabila tja tudi Georges Reya, ki nas je vpeljal v jezik misli svojega prijatelja in vzornika Fodorja. Jezik misli mora sprejeti tudi dinamična filozofija, vendar na neklasični podlagi.

Menda sem bil eden od prvih v Sloveniji, ki so leta 1986 kupili takozvano biblijo konekcionizma. Filozofski vzgib pa je dala tedaj Patricia Churchland s svojo Nevrofilozofijo. Začetnik identitetne teorije in moj dolgoletni prijatelj U. T. Place je v dobro konekcionizma nastopil z behaviorističnih stališč. Dinamična filozofija bo vsekakor nastopila proti redukcionizmu, vendar bo odkrila konekcionizem kot enega od svojih koristnih vzgibov.

Ko sem začel predavati v Ljubljani, sem se dosti opiral na materiale iz bielefeldskih predavanj Freda Dretskeja o intencionalni informacijski teoriji. Bral pa sem tudi Fodorjevo teorijo modularnosti, Chomskega in še marsikaj drugega. Vse to lahko dinamični filozof ob primerni kritični distanci tudi uporabi.

Moj prijatelj Wolfgang Gombocz iz Graza je poskrbel za to, da je v Slovenijo prišel marsikateri gost, med drugim v okviru Slovensko-Avstrijske filozofske zveze, ki sva jo ustanovila. Tako sem se imel priliko družiti s Chisholmom, Seppom Sajamo. V Sloveniji pa sva organizirala tudi dva

mednarodna kongresa, katerih prvi je bil posvečen Davidsonu, z njegovo udeležbo. Wolfgang me je opozoril na pomen slovenskega filozofa Franceta Vebra. Dinamični filozof bo moral upoštevati Davidsonovo zamisel supervenience v okviru njegovega anomalnega monizma.

Leta 1991 sem se udeležil pomembnega kongresa o konekcionizmu, in se dogovarjal za sodelovanje z Dreyfusom. Vojna za Sloveńijo pa je bila zame usodna, saj sem se odločil globlje posvetiti pri nas docela zapostavljeni lastni tradiciji. Tako sem preučeval Franceta Vebra, in da bi ga razumel, sem navezal stike z inštitutom Franza Brentana v Wuerzburgu. Njegov predstojnik Baumgartner mi je potrdil bližino Vebra in Brentana. Najino sodelovanje se je okrepilo ob evropskem projektu TEMPUS Fenomenologija in kognitivna znanost, ki sem ga uspešno vodil. Menim, da meinongovska in druga vprašanja dajo pomembno razsežnost dinamičnemu pristopu, če ne drugače, tudi ob kritičnem poudarku. Tako naj omenim Brentanovo mereologijo ter mojo povezavo reizma in umeščene spoznavnosti v umetni inteligenci. Preučeval sem tudi Husserlov dinamični pristop k zaznavanju. V tej usmeritvi filozofije sem pridobil mnoge prijatelje, med drugim naj omenim Richarda Sylvana-Routleya in Dale Jacquetta. Meinongova teorija predmetov je gotovo izziv. Sam sem se posvečal graditvi od spodaj navzgor, začeniši z občutki.

To se je spremenilo ob mojem obisku Memphisa. Tam sem se med drugim naučil, da mora dinamična filozofija v svojem podvzemu uporabljati elemente vseh močnih pristopov, kolikor jih lahko vključi v svojo pot. Zato sem tudi podal ta zgodovinski pregled svojega razvoja.

Povzetek in teza: Prava smer v filozofiji je danes dinamično postanalično prevrednotenje.